

Αστικά τραγούδια Ρεθυμνίων και Μικρασιατών του Μεσοπολέμου

Στου χωρισμού τη στράτα.....

Στο Ρέθυμνο ή καλύτερα στο Ρέθεμνος ιδρύθηκε το 1987 ο Σύλλογος Ρεθυμνίων Μικρασιατών και 7 χρόνια αργότερα το 1995 συστήθηκε το πρώτο χορωδιακό σύνολο του συλλόγου, με σκοπό να διασώσουν τη μουσική παράδοση της Μικρασίας. Να μάθουν στους Ρεθυμνιώτες και όχι μόνο, τα τραγούδια που τραγουδούσαν οι παππούδες και οι γιαγιάδες τους, οι μανάδες και οι πατεράδες τους και να τα διασώσουν για τις επόμενες γενιές.

Για δάσκαλο και χοράρχη επέλεξαν τον κ. Ανδρέα Γιακουμάκη, ο οποίος διακρίνεται για το ήθος, την ταπεινότητα και την καλοσύνη του. Ο Ανδρέας Γιακουμάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο, αποφοίτησε από τη Ριζάρειο Θεολογική Σχολή, ολοκλήρωσε μουσικές σπουδές κοντά σε σπουδαίους δασκάλους. Εργάστηκε σε πολλά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ως καθηγητής βυζαντινής μουσικής και δίδαξε σε πολλά ωδεία και μουσικές σχολές του Ηρακλείου και του Ρεθύμνου καθώς και στο Μουσικό Σχολείο του Ρεθύμνου. Τα τελευταία 19 χρόνια εργάζεται στην Πατριαρχική Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Κρήτης. Είναι επίσης δεξιός ιεροψάλτης στον Ιερό ναό του Αγ. Τίτου στο Ηράκλειο. Η συνεργασία της 35μελούς χορωδίας του Συλλόγου Ρεθυμνίων Μικρασιατών και του δασκάλου Ανδρέα Γιακουμάκη πολύ σύντομα απέφερε καρπούς. Το 2000 ηχογράφησαν τον πρώτο ψηφιακό δίσκο, ένα cd με άρωμα Ανατολής και τίτλο **Μνήμες Ρεθυμνίων Μικρασιατών** με επιλογή από το πλούσιο και συνεχώς ανανεούμενο μουσικό ρεπερτόριο από τις αλησμόνητες πατρίδες. Στη συνέχεια το 2010 ηχογράφησαν το δεύτερο ψηφιακό δίσκο, με τίτλο **Αστικά Τραγούδια Ρεθυμνίων και Μικρασιατών του Μεσοπολέμου**.

Αυτά τα τραγούδια θα ακούσουμε σήμερα και πρέπει να ευχαριστήσουμε από ψυχής τα παρόντα μέλη του συλλόγου και τον δάσκαλο Ανδρέα Γιακουμάκη που διέσχισαν τα κύματα για να μας τιμήσουν με τις φωνές τους και τα όργανά τους και μάλιστα με δικά τους έξοδα, πράξη που αποδεικνύει το πάθος τους, το μεράκι τους και την ανιδιοτέλειά τους.

Σε αυτό το σημείο, επιτρέψτε μου να αναφερθώ σύντομα στα λεγόμενα αστικά τραγούδια της Κρήτης. Τα αστικά τραγούδια εμφανίστηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα και διαφέρουν από τα παραδοσιακά Κρητικά αν και είναι επηρεασμένα από την κρητική παράδοση καθώς και από μουσικά στοιχεία της ανατολής. Ακούγονταν στις κρητικές πόλεις και τα περίχωρά τους και δεν συνηθίζονταν παραπέρα.

Γιατί όπως όλοι ξέρουμε, στα χωριά: λύρα, βιολί, μαντολίνο και λαούτο/χόρευαν κρητικούς χορούς/τραγουδούσαν μαντινάδες, Ερωτόκριτο, ιστορικές και σατιρικές

ρίμες, αφηγηματικά τραγούδια, ριζίτικα-στα αριστοκρατικά σαλόνια: κλασική μουσική/ωδεία-πιάνο, βιολί, μαντολίνο/ελαφριά και έντεχνη ελληνική μουσική.

Στις πόλεις, λοιπόν, τα αστικά τραγούδια τα τραγουδούσαν "λαϊκοί τύποι", οι μερακλήδες, με αγροτική συνήθως καταγωγή, με μουσικά παραδοσιακά ακούσματα της Κρήτης, οι οποίοι όμως είχαν επηρεαστεί και από το μικρασιατικό τραγούδι, όταν μετά τη μικρασιατική καταστροφή, οι πρόσφυγες τραγούδησαν τα πάθη τους με τη δική τους μουσική. Οι μουσικές ενώθηκαν και δημιουργήθηκε ένα νέο είδος τραγουδιών που δεν προσφέρονταν για χορό αλλά μόνο για τραγούδι. Δεν είναι ούτε ρίμες ούτε ριζίτικα ούτε αφηγηματικά τραγούδια. Είναι ένα απόλυτα μελωδικό είδος αντίστοιχο με το σμυρναϊκό και το ρεμπέτικο. Εξυμνεί κυρίως το πάθος και τον πόθο του έρωτα και θρηνεί με πόνο για τη ματαιότητα της ζωής. Αρχικά, τα αστικά τραγούδια συνοδεύονταν μόνο από το μπουλγαρί αλλά αργότερα προστέθηκαν λαούτο, ούτι και λύρα. Ο πρώτος που έπαιξε τέτοια τραγούδια ήταν ο Τουρκοκρητικός Μεχμέτ Σταφιδάκης και ο πρώτος που τα ηχογράφησε ήταν ο Στέλιος Φουσταλιέρης το 1938.

Λίγα λόγια για το μουσικό όργανο μπουλγαρί: προέρχεται από την αρχαία ελληνική πανδούρα της οικογένειας του ταμπουρά. Είναι σκαφτό όργανο με την οπή στο πλάι και όχι μπροστά. Έχει τρεις διπλές χορδές και στα δύο πάνω ζευγάρια μπαίνουν μπουργκάνες, δηλαδή τυλιχτές χορδές, κάποιοι τις λένε και μπουλγκάρες και από κει ετυμολογούν την ονομασία μπουλγαρί. Είναι ένα πολύ ιδιαίτερο όργανο με πολύ χαρακτηριστικό ήχο. Είναι πολύ δύσκολο στην κατασκευή και υπάρχουν μόνο δύο όργανα ως πρότυπα. Εκείνο του Φουσταλιέρη, 150 χρόνων και ένα ακόμη παλιότερο.

Λίγα λόγια και για τον Τουρκοκρητικό Μεχμέτ Σταφιδάκη. Ήταν μαντιναδολόγος, δεξιότεχνος του μπουλγαρί, μερακλής, αισθηματίας, πέθανε από φυματίωση το 1908 τραγουδώντας το σταφιδιανό σκοπό. (*Μα ο σταφιδιανός σκοπός παλιώνει μα δε λιώνει/κι αφού 'χει αγάπη στα κρυφά, αυτός τη φανερώνει-μαντινάδα που τραγουδιόταν μετά μανίας στο Ρέθεμνος και στα Περιβόλια και υποδηλώνει ότι το τραγούδι είναι πολύ πιο παλιό από το 1908*). Ο σταφιδιανός σκοπός συγγενεύει με τον Ταμπαχανιώτικο αμανέ της Σμύρνης. Γι' αυτό τα αστικά τραγούδια είναι γνωστά και ως ταμπαχανιώτικα ή μπαχανιώτικα.

Η ιστορία και ο θρύλος του Μεχμέτ Σταφιδάκη, ο θάνατός του από φυματίωση, η αντίληψη ότι ο ματαιωμένος έρωτας, με την ανορεξία και τον μαρασμό καθώς και η άστοχη μετάφραση της λέξης ταμπαχανάδες ως σανατόρια στα τούρκικα, συνέδεσε κακώς τα ταμπαχανιώτικα με τη φυματίωση και τα σανατόρια. Στην πραγματικότητα η τούρκικη λέξη ταμπαχανάδες αναφέρεται στα βυρσοδεψεία της Σμύρνης, όπου συναντάμε και τη συνοικία Ταμπάχανα. Εκεί καταγράφηκε στη Σμυρνέικη μουσική παράδοση ο Ταμπαχανιώτικος μανές. Η ορολογία δεν χρησιμοποιήθηκε όταν άνηθιζαν αυτά τα τραγούδια στην Κρήτη. Ο λαγουθιέρης

Γιάννης Μαρκογιαννάκης λέει πως άκουσε για πρώτη φορά τη λέξη ταμπαχανιώτικα, μόλις το 2004.

Λίγα λόγια και για το Στέλιο Φουσταλιέρη. Ο Στέλιος Φουσταλιέρης ή Φουσταλιεράκης ή ο μπαρμπα-Στέλιος ο ρολογάς, όπως ήταν γνωστός, γεννήθηκε το 1911 στο Ρέθεμνος, μεγάλωσε με μικρασιάτικα τραγούδια, έπαιξε με κρητικούς μαστόρους της μουσικής, υπήρξε δεξιότηχνης του μπουλγαρί και αναδείχθηκε ο κυριότερος εκπρόσωπος του αστικού κρητικού τραγουδιού τη δεκαετία 1930-1940. Συνεργάστηκε με τους ρεμπέτες του Πειραιά (1933-1937) τον φώναζαν "το Στελάκι από την Κρήτη", και τότε ηχογραφήθηκαν πολλά από τα γνωστά και σήμερα τραγούδια: Τα βάσανά μου χαίρομαι ,σαν είχες άλλον στην καρδιά, Όσο βαρούν τα σίδερα (Ν. Ξυλούρης). Είναι ο πρώτος που ηχογράφησε τραγούδια με μπροστινό όργανο το μπουλγαρί.

Τα αστικά τραγούδια του Μεσοπολέμου, που θα ακούσουμε σήμερα από τη χορωδία και την ορχήστρα του Συλλόγου Ρεθυμνίων Μικρασιατών και από μαθητές της Γεωργίας Ψαραδέλη, καθηγήτριας παραδοσιακής μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Καλαμάτας, συνοδεύονται από αφηγηματικά κείμενα του Τάσου Μπουκουβάλα. Ο Τάσος έχει μικρασιατική καταγωγή και ο ψηφιακός δίσκος του συλλόγου, του ζωντάνεψαν μνήμες και διηγήσεις της μάνας του και των δικών του ανθρώπων, τις οποίες μετέτρεψε σε εξαιρετικά ποιητικά κείμενα με τα οποία πλαισίωσε τα τραγούδια. Σ' αυτά τα κείμενα οφείλεται και ο χαρακτηρισμός της σημερινής εκδήλωσης ως **μνήμη Μικρασιατών**. Όχι της Μικρασιατικής καταστροφής αλλά του αγώνα των προσφύγων να γλυτώσουν, να επιβιώσουν, να στεριώσουν στη νέα πατρίδα, να ξαναρχίσουν τη ζωή τους.

Η εξιστόρηση είναι χαμηλόφωνη αλλά ιδιαίτερα παραστατική. Εκτυλίσσονται μπροστά μας σκηνές από την προσπάθεια των προσφύγων Μικρασιατών για επιβίβαση στα πλοία που θα τους οδηγήσει στη σωτηρία. Νιώθουμε τα σπρωξίματα και τις λαχανιασμένες ανάσες στις στιγμές της μεγάλης φυγής. Το μικρό δέμα με τις τσαλακωμένες φωτογραφίες μιας ολόκληρης ζωής, μόνο πολύτιμο αγαθό που κατάφερε η μάνα να πάρει μαζί της, χάνεται στα ορμητικά νερά, και εμείς πονάμε για τις μνήμες που βυθίζονται.

Στο ταξίδι της λύτρωσης τους συντρόφεψαν η πείνα, η δίψα, οι αρρώστιες αλλά δεν έχασαν ποτέ την ελπίδα για μια νέα γη και μια νέα ζωή. Πόσο δύσκολη θα είναι αυτή η ζωή φαίνεται από τη δήλωση του αφηγητή "*Σώσαμε τη ζωή αλλά αφήσαμε την ψυχή μας*".

Στο νέο τόπο τους συνοδεύει η περηφάνια της γενιάς τους και το αίσθημα της αγάπης, κληρονομιά της μάνας. "*Μ' αυτό μας τάισε και μας πότισε να ζούμε και να πορευόμαστε*". Προσπαθούν να ομορφύνουν τη γειτονιά τους. Ασβεστώνουν τις αυλές τους, φυτεύουν λουλούδια σε τενεκέδες και εμείς θυμόμαστε το σχόλιο του

σχολικού βιβλίου ότι οι μικρασιάτες πρόσφυγες έφεραν όχι μόνο τις προοδευτικές τους ιδέες, όχι μόνο την εργατική τους δύναμη με συνδικαλιστική συνείδηση, όχι μόνο τις γνώσεις τους αλλά και έναν άλλο πολιτισμό στην καθημερινότητα των γηγενών Ελλήνων. Η συνύπαρξη είναι δύσκολη και ο αφηγητής επισημαίνει: *"Έμοιαζε δυσκολότερο να κολυμπάς στη στεριά με τους ανθρώπους παρά να περπατάς στα κύματα, κτυπώντας τα κουπιά"*.

Η μυρωδιά του γιασεμιού, η ομορφιά των γερανιών και ο καλός λόγος της μάνας, γλύκαναν τις πληγές, το χαμόγελο άρχισε δειλά-δειλά να γλυκοχαράζει. Έπρεπε να παλέψουν για τη ζωή και το έκαναν με πείσμα και με αγάπη. *"Αγάπησα τη φτώχεια μου και ερωτεύτηκα πάλι τη ζωή"*, εξομολογείται πάλι ο αφηγητής. Στους κύκλους της ζωής, της γέννησης και του θανάτου, θα έρθει και η ώρα του έρωτα, της αγάπης για τον άλλο, με τις δυσκολίες, τα πάθη του και τις χαρές του. Το τριανταφυλλάκι που άφηνε ο ερωτευμένος νέος στη βρύση για την αγαπημένη, θα είναι το ίδιο τριανταφυλλάκι που θα της αφήνει μετά από 50 χρόνια στο πανεράκι της με τα κεντήματα.

Η κερδισμένη ζωή δεν ήταν και πάλι εύκολη. *"Ήρθαν χρόνια δίσεχτα, με πολέμους και κατοχή. Ήρθαν ξανά πείνα και διωγμοί αλλά ζήσαμε και αγωνιστήκαμε μαζί για μας και τα παιδιά μας"*, καυχιέται ο αφηγητής. Και εμείς να θυμηθούμε την προσφυγομάνα Καισαριανή και τους αγώνες της στη διάρκεια της κατοχής. Οδηγός ζωής η αγάπη *"Υποσχέθηκα να ζήσουμε όπως διδάχτηκα και μεγάλωσα, με αγάπη"*.

Αυτή η εικόνα των μικρασιατών προσφύγων που με τόση τρυφερότητα θα αναδυθεί από την αφήγηση, είναι ένας ύμνος, μια απόδοση τιμής στους πρόσφυγες για το πείσμα τους, την αισιοδοξία τους, την ανθρωπιά τους, τον πολιτισμό τους.

Παράλληλα με την ιστορία των ανθρώπων, ο αφηγητής δεν θα παραλείψει και την ιστορία της μουσικής τους παράδοσης. Αν και ο ίδιος εγκατέλειψε τσακισμένο το λαγούτο του στην παραλία με την ευχή να το περιμαζέψει κάποιος, χρόνια αργότερα θα θητεύσει σ' ένα μουσικό που θα του μάθει μπουλγκαρί και μελωδίες από τα μέρη τους, να τον παρηγορήσει για τους πόνους του, τις πίκρες του και τη βασανισμένη του ζωή. Έτσι ο αφηγητής δένει την ιστορία των προσφύγων με την ιστορία της μουσικής τους και με τα αστικά τραγούδια.

Μνήμη Μικρασιατών, λοιπόν, για πάντα.

Ας απολαύσουμε τώρα τραγούδια και αφήγηση..

Σας ευχαριστώ

Τα κινητά- τοχειροκρότημα- η δισκέτα